EL CANONGE ROC CHABAS I LA LLENGUA: ACTITUDS A LA REVISTA *EL ARCHIVO*

Josep M. Baldaquí Escandell

La figura de Roc Chabàs, canonge arxiver de la catedral de València, cronista de la província d'Alacant, historiador erudit, estudiós de la nostra literaratura i director-editor de la que segurament és la revista de ciències socials més important publicada en el període de la Renaixença al País Valencià, és de sobres coneguda i admirada.

Hom valora especialment la seua aportació l'estudi de la història valenciana, amb obres historiogràfiques destacades[1] i amb l'edició d'una revista, El Archivo, que és considerada com la més important del seu temps d'entre les dedicades al coneixement del nostre passat.[2] Malgrat açò, la seua aportació a l'estudi de les nostres lletres no ha estat suficientment reconeguda i molt menys analitzada.[3]

És conegut que el canonge Chabàs va fer alguns dels estudis literaris de més categoria i transcendència de tot el periode de la Renaixença en les terres valencianes. Així, la seua edició crítica de l'Espill de Jaume Roig és la millor que mai s'han fet, i el seu Estudio sobre los sermones valencianos de San Vicente Ferrer és encara una obra citada per la majoria dels estudiosos que s'acosten a la figura del predicador valencià.[4] És també conegut –i ha estat reeditat recentment–[5] el seu estudi i edició crítica del text sencer del Misteri d'Elx, que Chabàs va saber valorar com a una obra única dins del seu gènere.

Tot i que El Archivo és bàsicament una revista d'història el nostre canonge també hi dedicà alguns moments a temes relacionats amb l'estudi del nostre passat literari o a reportar notícies de l'actualitat cultural del seu temps. Sabem que Chabàs fou membre de Lo Rat Penat, i a través d'aquesta institució i de les seues relacions amb autors i publicacions que es mouen dins de l'àmbit renaixentista, tant al País Valencià com a Catalunya, va estar sempre informat dels esdeveniments literaris i culturals d'aleshores, que comenta sovint a la seua revista.

A partir de la lectura de El Archivo podem veure no sols la coneixença i participació de Roc Chabàs en el moviment cultural i literari del seu temps, sinó també les actituds del canonge envers aquest, les seues opinions respecte del que estava passant a Catalunya i les seues expectatives del que havia de ser la Renaixença al País Valencià. Així, podem veure que hi va opinar respecte de temes tan fonamentals com ara l'ensenyament de l'idioma, la necessitat de treballs filològics –sobretot gramaticals i lexicogràfics–, la normalització idiomàtica i cultural, l'abast polític del moviment renaixentista, etc. En general podem veure-hi que les opinions de Chabàs al respecte no són molt diferents de les de la resta dels prohoms de la nostra Renaixença,[6] les quals en conjunt van suposar la impossibilitat d'aquesta per a arribar a canviar el nostre panorama cultural, per no parlar del polític.

Voldríem ara, basant-nos en la interpretació dels articles d'El Archivo que hem considerat més reveladors, analitzar les actituds i la ideologia de Chabàs pel que fa al moviment de la

[1] Són especialment valorades obres com la *Historia de la Ciudad de Denia* (1874), la *Génesis del derecho foral valenciano* (1902), o el *Episcopologio valentino* (1909). Pot consultar-se un estudi biogràfic de Chabàs així com una bibliografia completa a l'estudi de BAS CARBONELL, M., "Comentarios a la obra de Don Roque Chabás", introducció a l'edició facsímil de CHABÁS I LLORÉNS, R., *Historia de la Ciudad de Denia*. Denia, 1874. Ed. facsímil: Alacant, 1985, pp. XIII-XL. Hi ha també una biografia anterior obra del seu successor a la Seu de València: OLMOS CANALDA, E., *Biobibliografía del Muy Ilustre Sr. D. Roque Chabás y Llorens, Canónigo Archivero de la Basílica Metropolitana de Valencia*. Valencia, 1951.

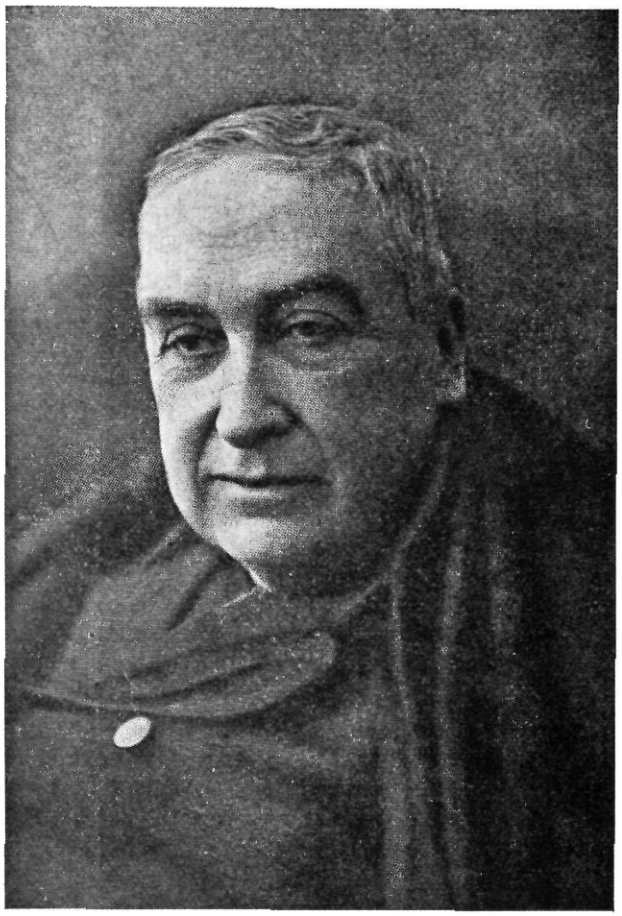
[2] Així ho pensaven tant publicacions contemporànies, com *L'Avenç* (veg. la citació que d'aquesta revista apareix a *El Archivo* (vol. IVt., pp. 69-70), on s'assegura que la revista de Chabás és "en nuestro país la primera revista de ciencias históricas"), com els estudiosos actuals. Així, Enric Llobregat, ha comentat aquesta afirmació de *L'Avenç* i no l'ha trobada injusta (vg. LLOBREGAT I CONESA, E., "Introducción" a CHABÁS I LLORÈNS, R., *El Archivo, vol. Ir.* Dénia, 1886-1887. Ed. facsímil: Alacant, 1985, p. IX).

[3] Veg. PÉREZ I MORAGON, F., "Chabás, antecedent tímid d'una reivindicació actual" a la revista *Arguments, 3*, València, 1977, p. 121.

Renaixença i, sobretot, respecte del tema de la llengua, sens *dubte el gran cavall* de batalla en aquell moment –i també en l'actualitat– de qualsevol intent de retrobament cultural dels valencians.

Roc Chabàs i l'ensenyament de la Llengua

Un dels primers articles que va ser publicat a El Archivo[7] és un llarg escrit que du per títol "La enseñanza de la gramática castellana en las escuelas del Reino de Valencia" (vol. I., pp. 57-59, 65-66, 73-74, 81-83, 89-91). Aquest és, potser, un dels escrits fonamentals per comprendre la *posició de Chabàs* respecte del català i, sobretot, pel que fa al seu ensenyament escolar al País Valencià.[8]

Ilmo. Sr. Dr. D. Roque Chabás y Lloréns

L'estudiós denier tenia el projecte de "escribir un libro que sirviera de texto en las escuelas de los pueblos donde se habla el valenciano" cosa que encara no havia pogut fer per manca material de temps malgrat tenir-ne els materials preparats. L'obra, com podem suposar-nos el títol, és una gramàtica del castellà per a ús dels valencians, ja que quests, com sols parlaven la seua llengua no podien entendre la gramàtica castellana, i és per açò que alumne quan

> a los doce años sale de la escuela, olvide todo cuanto aprendió: pues el leer no le sirve, porque no entiende los libros que le presentan: escribir no sabe, fuera de formar las letras, por que si para manifestar su pensamiento tiene ideas, que oralmente podria expresar con palabras valencianas, ni sabe como se escriben éstas, ni puede hacerlo en castellano, cuya correspondencia ignora.

El canonge era conscient del problema, i sabia que "el orden rigurosamente lógico *seria empezar por* el valenciano, aprender su gramática y luego el castellano y la suya", però malgrat això afirma que "bastaria á mi entender el estudio de la gramática castellana comparada con la valenciana". La raó d'aquesta contradicció és que Chabàs és un legalista que sols es mou dins del marc de la llei *castellanitzadora*: "otro inconveniente es el precepto de la ley de que se enseñe solo la gramática castellana". Aquest és, per tant, l'obstacle principal que li impedeix reivindicar com a objectiu l'ensenyament dels xiquets valencians en la seua pròpia llengua, malgrat el que li indica la raó.

Com a conseqüència sols es preocupa per l'*ensenyança del castellà*, i, per justificar-la, dedica un apartat sencer a "la importancia del estudio del idioma castellano", el qual hom té "necesidad imprescindible de saberlo hablar". I en aquesta línia arriba a dir que "el uso del dialecto es un grande obstáculo para el progreso", ja que dificultava l'assimilació de la llengua foránea. Ideològicament veiem la dicotomia diglòssica entre dialecte (valencià) i idioma (castellà), reforçada pel prejudici "retrocés" vs. "progrés".

[4] Francesc Pérez i Moragon diu de l'edició de *L'Espill* que és "la millor edició crítica" que existeix (veg. *op. cit.*, p. 121). Respecte *de la importància del treball* sobre els sermons vicentins veg. per ex. Bas Carbonell, M., *op. cit.*, p. XVI.

[5] Chabàs i Llorens, R., *El drama sacro de la Virgen de Elche*, ed. Publicadions de la C.A.P.A., Alacant, 1977. El treball original va aparéixer a El Archivo, *vol. IVt., pp. 203-214.*

[6] Veg. Pérez i Moragon, F., *op. cit.*, p. 122.

[7] Va començar a publicar-se al nº 8 de la revista, (juny de 1886), tot just un mes després de la seua aparició.

[8] És un dels pocs que s'ha estudiat fins ara per veure l'actitud de Chabàs respecte del català. Veg. Llobregat i Conesa, E., *op. cit.*, pp. XVI-XVII i també Pérez i Moragon, F., *op. cit.*, passim.

També s'hi planteja Chabàs la qüestió de quina ha de ser la llengua en què escriurà la seua gramàtica. El sentit comú torna a assenyalar-li que "el orden lógico sería escribirlo en valenciano, pues los que lo han de estudiar no saben otra cosa" però de seguida rectificarà el criteri tot dient que "á mi modo de ver el libro se ha de escribir en castellano y se ha de hacer de modo que no aparezca por otra parte el absurdo indicado". El canonge s'inclina per utilitzar-hi en les parts escrites en català "el lenguaje vulgar, pero depurado, hasta allí donde sea menester, sin desfigurarlo" prenent per tant partit per una via intermèdia entre el llenguatge arcaic, emprat per "los amantes á las glorias valencianas" i que és absurd per a l'ensenyament per tractar-se d'una varietat "ya anticuada, i un "lenguaje chabacano, lleno de solecismo é incorrecciones".

L'autor explica també la metodologia didàctica de la seua gramàtica. Es tracta d'un sistema de caire tradicional basat en l'estudi comparat de les diferents categories gramaticals i utilitzant com a recurs fonamental la traducció. Aquesta s'hauria de fer graduant les dificultats pel mètode de començar amb frases idèntiques en tots dos idiomes per, a poc a poc, anar augmentant-ne les diferències fins arribar a expressions totalment diferents. Les majors dificultats es trobarien en els pronoms personals, els relatius i en la conjugació verbal.

També aporta Chabàs algunes dades d'interés sociolingüístic referides al procés de castellanització. Així, hi afirma taxativament que "al Reino de Valencia (...) los niños solo saben el dialecto peculiar de esta región"; però més endavant assenyala que "en las ciudades, cuando mayor es su importancia mayor es el uso que se hace del castellano". Fem notar com aquesta informació encaixa amb els estudis de R. Ninyoles sobre la castellanització de les classes burgeses valencianes a mitjan segle XIX.[9]

Nou mesos més tard va aparéixer a El Archivo un altre article, "Estudios sobre el valenciano" (Vol. I., pp. 374-375), complementari del que acabem de veure, en el qual Chabàs informa de "los trabajos preparados por uno de nuestros redactores" –que suposem que era el mateix canonge, com ja hem vist– "para una gramática comparada del dialecto valenciano con el castellano".[10]

Ja sabem que el llibre s'ha de redactar tenint present que hi haja una graduació didàctica dels continguts segons el criteri de la dificultat, i açò s'aconsegueix seguint un curiós mètode, del qual ens ofereix diversos exemples. Es tracta de començar estudiant frases que siguen idèntiques en tots idiomes, com ara "la gramàtica es cosa teórica y práctica", per continuar, en un segon grau de dificultat, amb expressions que sols es diferencien en les terminacions de les paraules que en formen part. Seria el cas de oracions com la següent: "El firmament fou creat per Deu, qui el poblà de estréles". El tercer grau de dificultat serien les diferències en alguns radicals, com per exemple en "la mare vól á sos fills per mes que li costen y sí l.han feta patir molt, encara creix mes son voler". La dificultat màxima seria la diferència lèxica completa, amb frases totalment divergent com ara "aplegar aborronat de fret, arropirse vóra.l foch i becar es propi de vells".[11]

El canonge Chabàs va publicar també una bibliografia titulada "Obras para el estudio del valenciano" (vol. IIn, pp. 90-91) en la qual reuneix "cuantos datos hemos visto sobre trabajos didácticos y otros, que es preciso tener para conocer el valenciano antiguo". S'hi apleguen un total de vint-i-dies obres de diversa temàtica i importància, des d'elogis de la llengua com els de Ros o Viciana fins a escrits de caràcter normatiu i ortogràfic, passant per autors clàssics com ara March o la crònica del rei Jaume I.

L'autor millor representat és Carles Ros, amb un total de set títols, però el gros de l'article són els diccionaris, dels quals hi ha un total de dotze de diversos autors i importancia com ara els de Ros, maians, Dempere, Fuster, Lamarca, Escrig, Rosanes, Cabrera i fins i tot el Nebrija català. De tota manera Roc Chabàs és conscient que "aún están por escribir la gramática y el diccionario valenciano", tema que sabem que li interessava molt.[12]

Hem vist fins ara que Chabàs era coneixedor del problema lingüístic existent i que lluny d'evitar-lo amb actituds retòriques o de desinterés, s'hi enfronta d'una manera realista. Ara bé, Chabàs sembla plantejar-se la qüestió del bilingüisme tan sols per la dificultat dels valencians per aprendre el castellà, l'única llengua de progrés que hi reconeix. En els articles que acabem

[9] *Cf.* NINYOLES, R. L., *Conflicte lingüístic valencià*. València, 1987², pp. 54-64.

[10] Observeu l'ús diglòssic que fa del terme "dialecte". De tota manera es tracta d'expressions habituals en aquell temps.

[11] El valor didàctics d'aquest mètode pot qüestionar-se vist des d'una òptica actual, però el 1887 devia ser una aportació molt interessant, sobretot si considerem la manca d'estudis didàctic al País Valencià, la qual cosa fa que valorem aquest article com a excepcional. Es tracta d'un sistema de tipus gramatical amb graduació dels exercicis segons la dificultat. Cal tenir present que aquest tipus de metodologia ha arribat fins a l'actualitat. Recordem que els avanços en la didàctica d'ensenyament d'idiomes, amb la superació dels sistemes basats en la gramàtica tradicional –com ara aquest de Chabàs–, daten de l'època de la segona guerra mundical, amb l'aplicació de l'estructuralisme. També ens sembla un encert que en plantejar-se el tipus de llengua a emprar es decante per una solució de compromís a mitjan camí entre les formes massa conservadores i les radicalment col.loquials.

[12] Fins al punt que el 1883 va sol.licitar una reunió de Lo Rat Penat per tractar de l'elaboració d'un diccionari valencià-castellà, obra que fins i tot s'ofereix a fer ell mateix sempre que tingués l'ajuda de la institució. Més endavant, es queixa en una carta a Teodor Llorente de la indiferència dels socis de Lo Rat Penat pel tema i li demana que hi intercedesca. Dec aquesta interessant citació a FRANCESC PÉREZ MORAGON, *op. cit.*, p. 122, n. 2.

de comentar no arriba ni a imaginar-se la possibilitat d'un ensenyament bilingüe. Per a ell, "el uso del dialecto es un grande obstáculo para el progreso", i per aconseguir aquest progrés no té cap problema en obviar la situació real, que coneix perfectament. No ens hem d'enganyar pel fet que fés un escrit titulat "Obras para el estudio del valenciano", perquè ja coneixem que la finalitat n'era "conocer el valenciano antiguo.

Assenyalem, per tant, que l'interés principal del canonge per la seua llengua no era aconseguir cap tipus de normalitació del seu ús. No tenim dades que ens permeten deduir-ho. Creiem que es tracta bàsicament d'una finalitat instrumental, derivada de la seua tasca d'historiador i arxiver, per a la qual Chabàs necessitava eines de treball, diccionaris –sobretot de la llengua antiga– i gramàtiques que l'ajudaren en les recerques i transcripcions de la documentació dels temps passats.[13] Una actitud que es podria batejar amb el nom de "historicista":, que consisteix a tenir un interés erudit i instrumental per la llengua, tot fixant-se en el passat però sense preocupar-se del present ni de l'esdevenidor. Aquesta motivació instrumental no està renyida amb l'estima per la pròpia llengua, però sí amb la creença en les possibilitats normals del català com a llengua de cultura.

Ara bé, la nostra valoració no és totalment negativa. Opinem que el canonge es troba en un estadi d'evolució del pensament valencianista anterior a l'aparició de la necessitat de la normalització lingüística. En època de Chabàs el català del País Valencià no estava en perill d'extinció ni res de semblant. El problema no era tan acuitant com ara, i el que hi havia era una situació disglòssica que no era cap novetat: venia com a poc del segle XVI.

Ni ell ni la majoria dels seus contemporanis van pensar remotament en la possibilitat de la desaparició de la seua llengua, i per tant no es plantegen la necessitat de protegir-ne el seu ús, o el que és el mateix, de normalitzar-la. Recordem al respecte que fins i tot Carles Ros, màxim exponent del valencianisme "reivindicatiu" durant el s. XVIII, autor de nombrosos escrits de defensa i apologia de la llengua, escriu moltes de les seues obres de caràcter gramatical amb la finalitat principal d'ensenyar el castellà als valencians.[14]

Per tant, no ens podem estranyar pel fet que el canonge tingués la intenció d'escriure aquesta obra amb el mateix objectiu. Amb això l'únic que fa és seguir una tradició que té la seua arrel en Ros. I segueix també el que anteriorment havien fet d'altres intel.lectuals de prestigi, com els germans Maians, Galiana, Boix i altres: tots expressen el seu interés per la llengua, però d'una manera erudita i amb una visió de passat. Mai reivindicant-ne la normalització, ni res de semblant. Almenys poca cosa fan per aconseguir-la. Com a molt expressen una certa preocupació paternalista i prou.

Sí que valorem en Roc Chabàs altres aspectes positius pel que fa a la seua posició respecte de la llengua. Així trobem interessant el fet que quan s'hi refereix ho fa guiat per la raó, i no per motivacions sentimentals o folklòriques. El seu interés erudit i la necessitat instrumental que en tenia haurien pogut ser un primer pas per a una valoració més pregona. El fet que es referesca sovint a la necessitat d'obres lexicogràfiques i gramaticals, o fins i tot que estiga disposat a treballar-hi, ens allunya de posicions retòriques i ens mostra l'estudiós preparat i conscient, responsable del que pensa que s'ha de fer. Malauradament no es va posar mai a la faena, potser per causa del desinterés que hi va veure.[15] Però sospitem que un científic com ell, amb un mètode de treball vàlid com el que demostra tenir al llarg del seu treball historiográfic, podria haver fet una tasca de primer ordre en aquests camps.[16]

La polèmica de Roc Chabàs amb Joaquín Martí Gadea

Ja hem vist l'interés que Chabàs demostra al llarg de El Archivo pels diccionaris, que el du a comentar-hi totes les novetats que anaven apareixent en aquest camp i a incloure en la seua bibliografia d'obres per a l'estudi del valencià les principals aportacions lèxtiques que existien en aquell moment.[17]

Dins de les novetats que el canonge ressenya a la seua revista es troba el Novísimo Diccionario General Valenciano Castellano (vol. V, pp. 130-131), obra del sacerdot natural de Balones

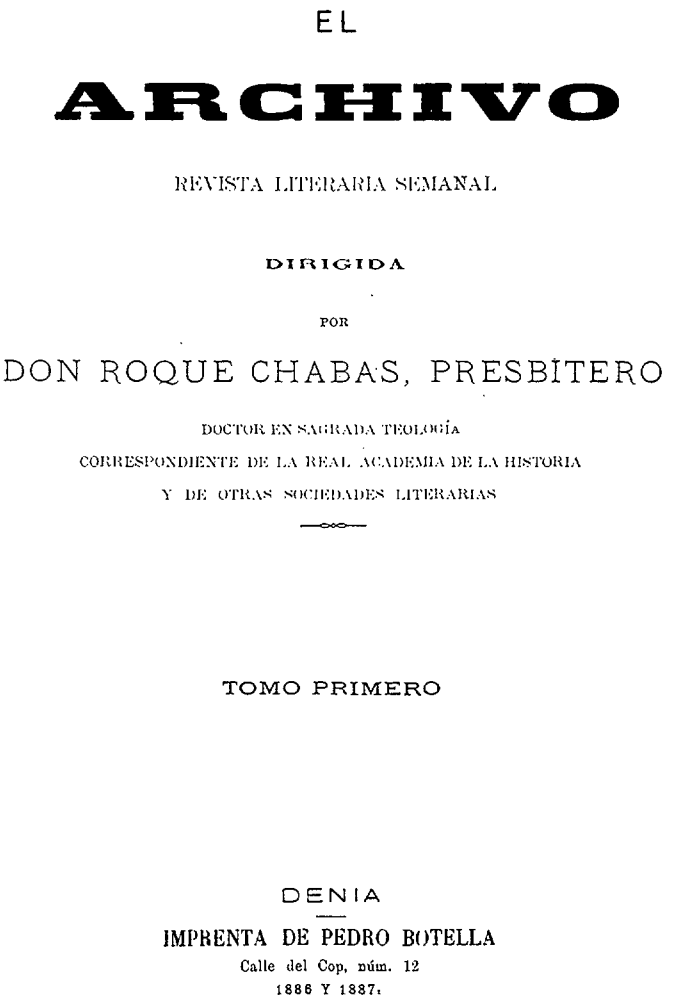
[13] Recordem que Chabàs tenia en el seu poder i utilitzava per a aquesta finalitat el vocabulari de mots obscurs dels *Furs* de Gaspar Gil Polo i Josep Llop. Aquesta obra, entre els papers de Chabàs a la seua mort fou publicada en 1945 tot atribuint-ne l'autoria a Roc Chabàs, que s'havia limitat a traduir al castellà els aclariments llatins de Gil Polo i Llop. Veg. al respecte Colons, G. i Soberanas, A-J., *Panorama de la lexicografía catalana*. Barcelona, 1986, p. 99. De tota manera no podem descartar que Chabàs estigués realment interessat per la seua llengua i li agradás el seu estudi, com de fet estem segurs. El que afirmem és que va ser la necessitat d'eines de treball la motivació que el du a reclamar-ne insistentment la necessitat. Així, a *El Archivo* comenta diverses vegades aquest buit dels estudis filològics (veg. vol. Ir, pp. 187-190, –on lamenta la no publicació del diccionari de Mariá Aguiló–; vol. IIn, pp. 90-91; vol. Vé, pp. 130-131).

[14] Veg. per exemple els títols sencers de la bibliografia de Ros que va aparéixer publicada a *El Archivo* (vol. Vé, pp. 169-184), obra de Francesc Martí Grajales. N'hi trobem com ara *Practica de Orthographia, para los idiomas Castellano y Valenciano; Norma breve para que los Valencianos (sin hacer estudio particular en la orthographia) sabran escribir medianamente la lengua castellana (guiandose por la valenciana, segun el uso mas recto conforme los eruditos, y ajustado a los fundamentos de los antiguos); Norma breve de cultura y politica de hablar, para el idioma Castellano, aunque servirá también para el Valenciano, y otros; Norma breve, en la que se dan indefectibles reglas para la Ortografia Castellana, y prevenciones para leer con puntualidad; Reglas de Retórica para la lengua Castellana. Las que serviran tambien para otros idiomas.* De tota manera s"ha de dir que Carles Ros també va publicar obres específiques per a l'aprenentatge del català, com per exemple el conegut *Tractat d'adages, y refranys valencians, y practica pera escriure ab perfecció la Lengua Valenciana*, i algun altre estudi. El que nosaltres volíem destacar és simplement el fet

Joaquim Martí Gadea, que es va començar a publicar el 1891. Chabàs hi fa una dura crítica del nou diccionari, del qual, malgrat que confessa que només ha vist fins a la pàgina cinquanta-dos, diu que arreplega només "el valenciano vulgar (...) y en ésto ha sido muy diligente el autor, que ha permanecido largo tiempo en las provincias de Alicante y Valencia". L'editor opina que "nuestro lenguaje vulgar ni está recogido por completo ni puede ser muy abundante cuando tanto tiempo ha pasado sin ser literario". A més, l'aspecte lèxic s'hi troba, a parer de Chabàs, ofegat pels articles de tipus enciclopèdic:

> Se le ha dado tanta importancia á la geografia i biografia, que las palabras propias del léxico son rari nantes i gurgite vasto (...). El que sea enciclopédico no le daña literariamente hablando; pero tampoco llena una necesidad cuando abundan en España. (...) nos hace falta un diccionario de todas aquellas palabras que se separan del castellano; no sólo de las que están en uso, sino de las que han caido en desuso: que justamente para ellas recurrimos al diccionario.

Martí Gadea, molest pel tractament rebut pel seu diccionari a El Archivo, va escriure una contestació que es va publicar poc després amb el títol "Rectificación" (vol. V, pp. 307-308), on rebutjà una a una totes les crítiques del canonge. Afirma que la seua obra no sols tracta dels mots vulgars, sinó que també hi tenen entrada les paraules "científicas, literarias y muchas de las tenidas por anticuadas por más que casi todas esten en uso, aún hoy en dia, en las diferentes poblaciones del antiguo reino". Pel que fa al caracter enciclòpedic es defensa tot dient que

EL

ARCHIVO

REVISTA LITERARIA SEMANAL

DIRIGIDA

POR

DON ROQUE CHABAS, PRESBÍTERO

DOCTOR EN SAGRADA TEOLOGÍA

CORRESPONDIENTE DE LA REAL ACADEMIA DE LA HISTORIA

Y DE OTRAS SOCIEDADES LITERARIAS

TOMO PRIMERO

DENIA

IMPRENTA DE PEDRO BOTELLA

Calle del Cop, núm. 12

1886 Y 1887.

> si un Diccionario Enciclopédico no es una necesidad para el común de los españoles, que ja tienen tantos, lo es y muy grande para los valencianos, que no tenemos ninguno, pues con él no necesitamos ya ir á mendigar medios de ilustración fuera de casa.

Com hem pogut veure, Chabàs no fa precisament elogis de l'obra de Martí Gadea, sinó que la rebutja per raons científiques –sols s'hi arreplega "el valenciano vulgar"– i no troba cap necessitat de fer una obra de tipus enciclopèdic, car aquestes "abundan en España". Potser el canonge

que la concepció d'obres per a l'ensenyament del castellà entre els valencians era una cosa freqüent. Algú pot pensar que algunes d'aquestes obres són una simple excusa per fer gramàtiques valencianes encobertes. Seria en tot cas un tema a estudiar.

[15] Veg. *supra*, nota 12.

[16] Recordem que a la seua època Chabàs era considerat com un bon coneixedor de la filologia, fins al punt que el 1906 va ser convidat pel mateix Teodor Llorente a anar al Congrés de la Llengua Catalana com a autoritat en temes lingüístics. Veg. Bas Carbonell, M., *op. cit.*, p. XXVI.

[17] Veg. *supra*, p. 6.

tenia raó en part pel que fa a la qualitat lexicogràfica del diccionari: Sabem que Joaquim Martí Gadea es basà fonamentalment en les obres pre-existents.[18] Però segurament va ser massa dur en la crítica, ja que són precisament les paraules d'ús corrent, moltes vegades localismes, que l'estudiós baloner –bon coneixedor de la llengua popular com reconeix el mateix Chabàs– introdueix per primera vegada en un diccionari fet al País Valencià, els elements de més valor del diccionari de Martí Gadea.

El que considerem més interessant és l'argumentació de Chabàs contra el caràcter enciclopèdic de la nova obra, i la refutació que en fa Martí gadea. El primer, que té com a àmbit de referència cultural España, no veu la necessitat d'una obra d'aquest tipus pensada sobretot per als valencians. L'única necessitat que veu és la d'un diccionari que incloga "aquellas palabras que se separan del castellano" i remarca "no sólo de las que están en uso, sinó de las que han caido en desuso", refermant així la conclusió que haviem tret del caràcter "historicista" del seu interés per la llengua.

Joaquim Martí Gadea és defensa destacant la inclusió de paraules de tot tipus al seu diccionari, i no únicamente les vulgars; però sobretot argumentant la necessitat d'obres de caire enciclopèdic per evitar el sucursalisme cultural dels valencians. Hem de valorar aquesta defensa de Martí Gadea com una simple resposta a l'atac de Chabàs, però no podem deduir-ne un tarannà modern i normalitzador en el sacerdot baloner. Tots els que coneixen el seu diccionari saben que en realitat és una obra escrita majoritàriament en castellà, com tots els diccionaris valencians de l'època: en ells sols s'utilitza el català en les entrades lèxiques i la fraseologia imprescindible. El que volíem destacar-ne és l'argumentació de Roc Chabàs en la qual es descobreixen dos elements importants de la seua ideologia: el sucursalisme respecte de l'àmbit cultural castellà, i un interés per la llengua bàsicament erudit i instrumental, sense plantejar-se la possibilitat d'iniciatives normalitzadores de l'idioma.

Una controvèrsia entre la Renaixença i Roc Chabàs

Roc Chabàs devia rebre amb regularitat algunes de les publicacions més importants de la Renaixença a Catalunya. Almenys, coneixem per *El Archivo* que es relacionava ab la Revista Catalana, –el director de la qual, el canonge vigatà Jaume Collell, coneixia–, amb La Renaixença, i sobretot amb la revista L'Avenç,[19] en la qual va arribar a col.laborar en alguna ocasió.[20]

L'article que ens interessa comentar és l'intitulat "Nuestro Regionalismo" (vol. III, pp. 281-286). Es tracta d'una concestació del canonge Chabàs a un article de La Renaixença on es feia la crònica dels Jocs Florals de Lo Rat Penat celebrats a València el 1889 i en els quals Chabàs exercí el càrrec de secretari del Consistori.

L'articulista de La Renaixença després de lloar la societat Lo Rat Penat i la celebració del certamen literari com a mostra "que los valencianos dan prueva ostentosa de que no quieren perder en absoluto su dulce lengua", afirma tot seguit la germanor de València amb Catalunya i la unitat de la llengua, Però es dol de no

> ver en Valencia un movimiento regionalista franco y enérgico como el nuestro; (...) Hubiéramos visto con mucho placer (...) frases resueltamente regionalsitas, y que nos diesen á conocer que el renacimiento puramente literario lleva camino de covnertirse pronto en político; que los amadores de las glorias valencianas (...)(son y quieren ser, y no se asustan al decirlo, verdadero regionalsitas; quieren el regionalismo valenciano, que unido bien pronto con el regionalismo de tantos otros pueblos de España, volvería a constituir el gran Estado español, el verdadero, aquel del que hoy no resta ni la sombra, enflaquecido, exprimido y explotado de los más indignos modos por la plaga de los políticos madrileños de todos los partidos.

De tota manera assenyala que "algunas declaraciones bastante regionalistas se hicieron", i posa com a millor exemple "el discurso del secretario del Consistorio, Sr. Chabás", el qual hi va fer segons ell una "professió de fe valencianista", amb afirmacions com ara

> Siempre he reconodido como capital del reino á la hermosa ciudad del Turia; siempre he admirado como al mejor rey del mundo á D. Jaime el Conquistador, y desde que nací, siempre me ha agradado hablar la gloriosa lengua en que se escribireron los famosos fueros, que durante tantos siglos hicieron dichosas estas comarcas.

El comentarista aprecia en aquestes parau-

[18] Veg, COLON, G. i SOBERANAS, A. J., *op. cit., pp. 171-172. Veg. també* DOMINGUEZ MOLTÓ, A., *Martí Gadea, su vida y su obra.* Alacant, 1981, pp. 49 i ss.

[19] Les revistes *L'Avenç* i *La Renaixença* apareixen a *El Archivo* amb la versió del títol d'abans de la normalització: *L'Avens* i *La Renaixensa.* Nosaltres n'hem regularitzat l'ortografia sempre que no es tractàs de citacions literals.

[20] Veg. aparicions de la *Revista Catalana* a *El Archivo* en el vol. IIIr.., p. 216; vol. VIé, p. 40. *L'Avenç* aparegué al vol. IIIr., p. 216; vol. IVt, pp. 39-42 i 69-70. El penúltim article citat reprodueix a *El Archivo* una col.laboració en català de Chabàs a *L'Avenç* titulada "Lo moviment lliterari artístich y arqueológich á Valencia en 1889". És simptomàtic que el canonge assegure haver-lo escrit en català per "exigerncia del Director de la revista catalana ilustrada *L'Avenç*" i que es disculpe davant dels lectors de *El Archivo* per no traduir-lo al castellà" "nuestro lectores nos dispensarán lo dejemos tal cual se escribió". Pensem que aquesta actitud demostra com a mínim inseguretat en els usos formals del català.

Joaquim Martí Gadea, que es va començar a publicar el 1891. Chabàs hi fa una dura crítica del nou diccionari, del qual, malgrat que confessa que només ha vist fins a la pàgina cinquanta-dos, diu que arreplega només "el valenciano vulgar (...) y en ésto ha sido muy diligente el autor, que ha permanecido largo tiempo en las provincias de Alicante y Valencia". L'editor opina que "nuestro lenguaje vulgar ni está recogido por completo ni puede ser muy abundante cuando tanto tiempo ha pasado sin ser literario". A més, l'aspecte lèxic s'hi troba, a parer de Chabàs, ofegat pels articles de tipus enciclopèdic:

> Se le ha dado tanta importancia á la geografia i biografia, que las palabras propias del léxico son rari nantes i gurgite vasto (...). El que sea enciclopédico no le daña literariamente hablando; pero tampoco llena una necesidad cuando abundan en España. (...) nos hace falta un diccionario de todas aquellas palabras que se separan del castellano; no sólo de las que están en uso, sino de las que han caido en desuso: que justamente para ellas recurrimos al diccionario.

Martí Gadea, molest pel tractament rebut pel seu diccionari a El Archivo, va escriure una contestació que es va publicar poc després amb el títol "Rectificación" (vol. V, pp. 307-308), on rebutjà una a una totes les crítiques del canonge. Afirma que la seua obra no sols tracta dels mots vulgars, sinó que també hi tenen entrada les paraules "científicas, literarias y muchas de las tenidas por anticuadas por más que casi todas esten en uso, aún hoy en dia, en las diferentes poblaciones del antiguo reino". Pel que fa al caracter enciclòpedic es defensa tot dient que

si un Diccionario Enciclopédico no es una necesidad para el común de los españoles, que ja tienen tantos, lo es y muy grande para los valencianos, que no tenemos ninguno, pues con él no necesitamos ya ir á mendigar medios de ilustración fuera de casa.

Com hem pogut veure, Chabàs no fa precisament elogis de l'obra de Martí Gadea, sinó que la rebutja per raons científiques –sols s'hi arreplega "el valenciano vulgar"– i no troba cap necessitat de fer una obra de tipus enciclopèdic, car aquestes "*abundan en España*". Potser el canonge

EL

ARCHIVO

REVISTA LITERARIA SEMANAL

DIRIGIDA

POR

DON ROQUE CHABAS, PRESBÍTERO

DOCTOR EN SAGRADA TEOLOGÍA

CORRESPONDIENTE DE LA REAL ACADEMIA DE LA HISTORIA

Y DE OTRAS SOCIEDADES LITERARIAS

TOMO PRIMERO

DENIA

IMPRENTA DE PEDRO BOTELLA

Calle del Cop, núm. 12

1886 Y 1887.

que la concepció d'obres per a l'ensenyament del castellà entre els valencians era una cosa freqüent. Algú pot pensar que algunes d'aquestes obres són una simple excusa per fer gramàtiques valencianes encobertes. Seria en tot cas un tema a estudiar.

[15] Veg. *supra*, nota 12.

[16] Recordem que a la seua època Chabàs era considerat com un bon coneixedor de la filologia, fins al punt que el 1906 va ser convidat pel mateix Teodor Llorente a anar al Congrés de la Llengua Catalana com a autoritat en temes lingístics. Veg. Bas Carbonell, M., *op. cit.*, p. XXVI.

[17] Veg. *supra*, p. 6.

tenia raó en part pel que fa a la qualitat lexicogràfica del diccionari: Sabem que Joaquim Martí Gadea es basà fonamentalment en les obres pre-existents.[18] Però segurament va ser massa dur en la crítica, ja que són precisament les paraules d'ús corrent, moltes vegades localismes, que l'estudiós baloner –bon coneixedor de la llengua popular com reconeix el mateix Chabàs– introdueix per primera vegada en un diccionari fet al País Valencià, els elements de més valor del diccionari de Martí Gadea.

El que considerem més interessant és l'argumentació de Chabàs contra el caràcter enciclopèdic de la nova obra, i la refutació que en fa Martí gadea. El primer, que té com a àmbit de referència cultural España, no veu la necessitat d'una obra d'aquest tipus pensada sobretot per als valencians. L'única necessitat que veu és la d'un diccionari que incloga "aquellas palabras que se separan del castellano" i remarca "no sólo de las que están en uso, sinó de las que han caido en desuso", refermant així la conclusió que haviem tret del caràcter "historicista" del seu interés per la llengua.

Joaquim Martí Gadea és defensa destacant la inclusió de paraules de tot tipus al seu diccionari, i no únicamente les vulgars; però sobretot argumentant la necessitat d'obres de caire enciclopèdic per evitar el sucursalisme cultural dels valencians. Hem de valorar aquesta defensa de Martí Gadea com una simple resposta a l'atac de Chabàs, però no podem deduir-ne un tarannà modern i normalitzador en el sacerdot baloner. Tots els que coneixen el seu diccionari saben que en realitat és una obra escrita majoritàriament en castellà, com tots els diccionaris valencians de l'època: en ells sols s'utilitza el català en les entrades lèxiques i la fraseologia imprescindible. El que volíem destacar-ne és l'argumentació de Roc Chabàs en la qual es descobreixen dos elements importants de la seua ideologia: el sucursalisme respecte de l'àmbit cultural castellà, i un interés per la llengua bàsicament erudit i instrumental, sense plantejar-se la possibilitat d'iniciatives normalitzadores de l'idioma.

Una controvèrsia entre la Renaixença i Roc Chabàs

Roc Chabàs devia rebre amb regularitat algunes de les publicacions més importants de la Renaixença a Catalunya. Almenys, coneixem per *El Archivo* que es relacionava ab la Revista Catalana, –el director de la qual, el canonge vigatà Jaume Collell, coneixia–, amb La Renaixença, i sobretot amb la revista L'Avenç,[19] en la qual va arribar a col.laborar en alguna ocasió.[20]

L'article que ens interessa comentar és l'intitulat "Nuestro Regionalismo" (vol. III, pp. 281-286). Es tracta d'una concestació del canonge Chabàs a un article de La Renaixença on es feia la crònica dels Jocs Florals de Lo Rat Penat celebrats a València el 1889 i en els quals Chabàs exercí el càrrec de secretari del Consistori.

L'articulista de La Renaixença després de lloar la societat Lo Rat Penat i la celebració del certamen literari com a mostra "que los valencianos dan prueva ostentosa de que no quieren perder en absoluto su dulce lengua", afirma tot seguit la germanor de València amb Catalunya i la unitat de la llengua, Però es dol de no

> ver en Valencia un movimiento regionalista franco y enérgico como el nuestro; (...) Hubiéramos visto con mucho placer (...) frases resueltamente regionalsitas, y que nos diesen á conocer que el renacimiento puramente literario lleva camino de covnertirse pronto en político; que los amadores de las glorias valencianas (...)(son y quieren ser, y no se asustan al decirlo, verdadero regionalsitas; quieren el regionalismo valenciano, que unido bien pronto con el regionalismo de tantos otros pueblos de España, volvería a constituir el gran Estado español, el verdadero, aquel del que hoy no resta ni la sombra, enflaquecido, exprimido y explotado de los más indignos modos por la plaga de los políticos madrileños de todos los partidos.

De tota manera assenyala que "algunas declaraciones bastante regionalistas se hicieron", i posa com a millor exemple "el discurso del secretario del Consistorio, Sr. Chabás", el qual hi va fer segons ell una "professió de fe valencianista", amb afirmacions com ara

> Siempre he reconodido como capital del reino á la hermosa ciudad del Turia; siempre he admirado como al mejor rey del mundo á D. Jaime el Conquistador, y desde que nací, siempre me ha agradado hablar la gloriosa lengua en que se escribireron los famosos fueros, que durante tantos siglos hicieron dichosas estas comarcas.

El comentarista aprecia en aquestes parau-

[18] Veg, COLON, G. i SOBERANAS, A. J., *op. cit., pp. 171-172. Veg. també* DOMINGUEZ MOLTÓ, A., *Martí Gadea, su vida y su obra.* Alacant, 1981, pp. 49 i ss.

[19] Les revistes *L'Avenç* i *La Renaixença* apareixen a *El Archivo* amb la versió del títol d'abans de la normalització: *L'Avens* i *La Renaixensa.* Nosaltres n'hem regularitzat l'ortografia sempre que no es tractàs de citacions literals.

[20] Veg. aparicions de la *Revista Catalana* a *El Archivo* en el vol. IIIr.., p. 216; vol. VIé, p. 40. *L'Avenç* aparegué al vol. IIIr., p. 216; vol. IVt, pp. 39-42 i 69-70. El penúltim article citat reprodueix a *El Archivo* una col.laboració en català de Chabàs a *L'Avenç* titulada "Lo moviment lliterari artistich y arqueológich á Valencia en 1889". És simptomàtic que el canonge assegure haver-lo escrit en català per "exigerncia del Director de la revista catalana ilustrada *L'Avenç*" i que es disculpe davant dels lectors de *El Archivo* per no traduir-lo al castellà" "nuestro lectores nos dispensarán lo dejemos tal cual se escribió". Pensem que aquesta actitud demostra com a mínim inseguretat en els usos formals del català.

les del canonge una "profesión de fé valencianista", ja que hi apareixen elements tan clrs de volutant regionalista com la concepció unitària i no provincial del regne de València, l'admiració pel bon rei en Jaume, l'amor a la llengua –que interpreta com a voluntat de reivindicar-la per a València–, i la rememoració admirativa dels Furs. Encara més, assegura que

> si los valencianos de ahora nos e atreven á decir que son valencianistas, quien por los menos preparar el terreno para que puedan decirlo sus hijos. Es verdad que no hay motivo para que no desplieguen la bandera los hombres de la generación presente, pues no son tan grandes los beneficios recibidos por Valencia del centralismo y parlamentarismo.

Chabàs se sent forçat a "contestar á las apreciaciones del periódico catalanista", i després de reproduir sencer el text del seu discurs en aquella avinentesa, passa a matisar una a una totes les afirmacions del periodista de La Renaixença, amb afirmacions d'apoliticisme tan clares com les següents:

> Mientras habla aquél (el periodista català) del renacimiento literario, estamos muy conformes: queremos el regionalismo en este sentido (...) queremos los valencianos (...) la unidad nacional (de l'estat espanyol) sin distingos sistemáticos. Si está Valencia postergada, deber es de sus hijos el reivindicarle el sitio que les corresponde, pero nunva para ello ha de buscar un regionalismo cismático. Creemos providencial la unión de Castilla y Aragón, necesaria en la edad moderna, que tiene á la formación de grandes estados. (...) no somos regionalistas en el sentido que les dan los catalanistas, pues el nuestro no llega a la política.

Roc Chabàs justifica les diferències entre les Renaixences a Catalunya i el País Valencià, amb l'abast cultural i polític al nord del Sénia i l'estrictament cultural al sud, per la diferent vigència popular del sentiment floral a tots dos indrets:

> Entusiasta somos también de nuestra legislación floral; pero ¡ay! ya no es la savia que nutre nuestras costumbres, pues no en vano han pasado cerca de dos siglos desde que fueron abolidos los fueros. En Cataluña es otra cosa. Sus fueros son cosa viva y cabe racionalmente el pensat en resucitarlos por completo; aquí por qué ni somos ni podems ser regionalistas en este sentido. (...) Al resgitrar nuestra historia, nos condolemos del absolutismo de Felipe V, á cuya arbitrariedad debimos un gran retroceso en nuestras costumbres políticas, nuestras libertades municipales y hasta nuestro idioma. (...) pero resucitar lo que murió, no está en nuestra mano: no en vano pasan los siglos.

Com podem veure, Chabàs no és radicalment contrari al regionalisme, ja que el justifica per al cas català. En canvi, el considera ridícul per als valencians per causa de la manca de sentiment nacionalista –foral– entre nosaltres. Possiblement el canonge reflecteix realment la ideologia del poble valencià del seu temps, però l'argumentació que en fa de les causes no se sosté: els mateixos dos segles havien passat des de l'abolició dels furs per als valencians que per als catalans. Nosaltres creiem trobar en les seues paraules l'expressió d'un sucursalisme polític basat potser en un pessimisme històric radical pel que fa a les possibilitats dels valencians com a poble. Aquest pessimisme creiem endevinar-lo en el fet que no imagine el regionalisme valencià ni tan sols com a perspectiva de futur, tal com suggereix el columnista de La Renaixença, ja que considera irreversible l'oblit de les antigues llibertats nacionals entre els valencians, sense prendre en consideració l'exemple català. Ens adonem també de la racionalització que fa d'aquesta manca de fe amb una argumentació històrica subjectiva.

Malgrat la claredat de les seues paraules pel que fa a l'abast polític de la Renaixença valenciana, fa també Chabás unes interessants declaracions referides als aspectes culturals en què va més enllà que en ocasions anterios. Així, hi fa unes afirmacions un tant ambigües que podrien interpretar-se com un tímid al.legat a favor de l'ensenyament del català als xiquets valencians i la presència del català als mitjans de comunicació.

> La literatura nacional es la castellana y se fomenta oficialmente; la regional necesita el concurso de sociedades, que como Lo Rat-Penat, le proporcionen medios para su desarrollo. Tenemos la convicción de que el número de los que en el reino de Valencia saben leer y escibir aumentaría notablemente si en las poblaciones rurales se enseñasè a leer y escribir en valenciano al mismo tiempo que en castellano y si nuestra lengua regional se escribiese, literariamente se entiende, algun periódico y libro ad hoc.

Veiem en aquestes frases que Roc Chabàs expressa per primera vegada la possibilitat de

l'ensenyament de la llengua pròpia a les escoles del País Valencià, però el que no queda gens clara és la motivació que el fa plantejar-s'ho. Afirma que l'analfabetisme disminuiria, i d'això deduïm que la finalitat fonamental de la introducció de la llengua en l'escola és la purament didàctica: Chabàs diu que l'ensenyament del català seria un recurs per reduir la tasa d'analfabets en castellà i, evidentment, de retop també en català, malgrat que en això darrer el canonge no és gens explicit. I fem notar que el contingut d'aquestes afirmacions és acord amb les que fa a l'article sobre l'ensenyament que hem comentat abans,[21] però ara arriba a parlar clarament d'ensenyament del català a l'escola, mentre que en aquell article únicament parlava d'ensenyar gramàtica comparada de totes dues llengües utilitzant com a llengua vehicular de les classes el castellà.[22] En aquesta ocasió es veu per tant un avanç tímid respecte de les opinions vessades amb anterioritat, sense que puguem parlar encara d'una visió normalitzadora en Chabàs.

És també ambigu que quan parla de periòdics o llibres en català aclaresca que es tractaria en tot cas d'obres de caire literari. Sembla voler dir, i així ho interpretem nosaltres, que la llengua pròpia hauria d'entrar en el circuit dels mitjans de comunicació , pero reduïda a l'àmbit estrictament literari i de l'ensenyament, no en una situació de normalitat, car això no li sembla necessari. Açò uneix perfectament amb la seua concepció exclusivament cultural –i fins i tot diríem que literari– del moviment de la Renaixença al país Valencià, però no deixa de ser un pas endavant respecte de la situació de la llengua en temps del canonge.

Conclusions

La nostra intenció al redactar el present treball era mostrar, a partir de l'estudi de la revista El Archivo, l'actitud que el seu director, el canonge Roc Chabàs, tenia envers de la nostra cultural i molt particularment respecte del català, actitud que s'ha de veure dins del context del seu temps, el període de la Renaixença.

Som conscients que per estudiar totalment aquest aspecte de la personalitat de Chabàs caldria treballar, a més d'aquesta publicació, la totalitat de les obres del canonge, on segurament va exposar les seues idees amb més matisacions, o possiblement algun canvi d'enfocament. De tota manera, pensem que el present article serveix, si més no, per veure el contingut i l'evolució de la seua ideologia des del 1886 al 1993, al llarg dels set anys que es publicà El Archivo. I hem trobat elements molt interessants que ens fan valorar com a excepcional la figura de Roc Chabàs malgrat que la seua dedicació als temes lingüístics fos ocasional, ja que hem de tenir present que la seua vocació i professió primera és la d'historiador.

Així, hem destacar en primer lloc el fet que la seua publicació, El Archivo, fos una de les poques que durant el període renaixentista es dedicà al País Valencià a estudiar la nostra cultura, encara que l'aparició de temes estrictament filològics o literaris no passe de ser circumstancial. A més, fou sens dubte la revista de més categoria científica que hi hagué, i això s'ha de considerar com un mèrit extraordinari del canogne que va haver de dur-la dur endavant pràcticament sol i a expenses del seu treball i del seu esforç econòmic.[23]

Hem valorat també molt especialment l'interés que Chabàs demostrà pels estudis gramaticals i filològics, base imprescindible per a qualsevol intent de revalorització idiomàtica. Dins d'aquesta línia hem considerat molt important que fos el primer que es plantejà d'una manera pràctica l'elaboració d'un mètode escolar per a l'ensenyament de l'idioma, amb una concepció interessant, sobretot si es té en compte la manca d'una tradició didàctica anterior a les nostres terres. Hem vist també les limitacions de l'obra que proposa, pensada com una gramàtica per a ensenyar castellà als valencians dins de la tradició d'obres anteriors. però més endavant Chabàs arriba a parlar d'ensenyar català a l'escola, malgrat que l'objectiu últim continuàs sent l'aprenentatge de la llengua forànea. I dins d'aquest pas endavant fins i tot arriba a parlar de la publicació de llibres i periòdics per aquest ensenyament, cosa que sens dubte hauria suposat un avanç important pe a la presència pública de la llengua.

A pesar que hem qualificat de "historicista" l'interés del canonge per l'idioma, hem vist també que la seua aproximació a l'estudi de la

[21] Veg. *supra*, pp. 3-6.

[22] Així ho hem deduït nosaltres del fet que el manual de gramàtica comparada de què parla el canonge estaria escrit en castellà, malgrat que el mateix canonge hi reconeix que seria més raonable que estigués en català.

[23] Veg. LLOBREGAT I CONESA, E. , *op. cit.*, pp. IX-X.

Año I. Denia 27 de Mayo de 1886. N.º 4.

EL ARCHIVO

REVISTA LITERARIA SEMANAL.

Precio de suscricion: 8 pesetas al año.
En combinacion con *El Fomento de la Marina* 12 pesetas.

DIRECTOR
Dr. D. Roque Chabas
Presbitero.

La correspondencia literaria al Director, calle Mayor, núm. 4. La demás al Admor. D. José Jorro, calle de Pedro Esteve.

llengua i literatura fa des d'una òptica científica, amb ganes de treballar i allunyat de motivacions merament folklòriques o sentimentals, la qual cosa fa que el seu valor encara es conserve en l'actualitat. La nostra opinió al respecte és que això és un element positiu, i que la manca d'una visió normalitzadora de l'ús de la llengua s'ha de veure dins d'unes coordenades històriques, com a resultat d'un procés que venia de lluny, i dins del context del seu temps, on ningú no s'ho plantejava perquè no es veia la necessita.

També hem assenyalat mancances importants en la concepció que tenia Chabàs del que havia de ser el moviment de la Renaixença al País Valencià. Pensem que la falta de fe en les possibilitats dels valencians com a poble, fruit potser d'un cert pessimisme històric, el van dur a una concepció estrictament cultural d'aquest moviment, diferenciat-lo clarament de l'abast polític que va tenir a Catalunya. Açò evidentment s'emmarca dins de la concepció de la Renaixença que tenien la resta dels patricis locals, i produeix una actitud sucursalista dins dels àmbits polític i cultural.

En resum, creiem que Chabàs és un home excepcional dins del seu temps, i, malgrat les lògiques limitacions, la seua obra s'ha de valorar més pels continguts positius que acabem de veure que per les contradiccions que hi trobem. Per tant, compartim l'opinió de Francesc Pérez Moragon quan considerà Roc Chabàs un "antecedent tímid d'una reivindicació actual".[24] Hauria de passar encara algun temps perquè els homes d'una generació posterior començassen a participar en la vida política en tant que valencianistes o demanassen l'ensenyament del català a les nostres escoles.[25] Però en l'època del nostre canonge aquestes possibilitats encara no es consideraven.

[24] Veg. Pérez i Moragon, F., *op. cit,, passim.*

[25] Pensem en homes com Francesc Martínez i Martínez, nascut el 1866 (vint-i-dos anys després de Roc Chabàs), i que malgrat la seua moderació ideològica va participar en les primeres eleccions polítiques amb representació regionalista el 1909 –juntament amb la resta dels directors del Centre de Cultura Valenciana– o va reclamar el 1931 –juntament amb la resta dels directors del Centre de Cultura Valenciana– al Ministre d'Instrucció Pública l'aplicació del decret de bilingüisme a les escoles del País Valencià. Veg. Cucó, A., *El valencianisme polític. 1874-1936.* València, 1971, pp. 99-100, 202, 391. Recordem que Alfons Cucó situa el naixement de la reivindicació política nacionalista al País Valencià el 1902, amb el discurs de Faustí Barberà a Lo Rat Penat *De Regionalisme y Valentinicultura* (Veg, Cucó, A., *op. cit., pp. 37-41).* Aquesta opinió ha estat després acceptada per autors com Vicent Simbor.: veg. Simbor i Roig, V., *Els fonaments de la literatura contemporània al País Valencià (1900-1939).* València, 1988, p. 14. Des del tancament de *El Archivo* al discurs de Barberà havien passat nou anys.